

Kodeks postępowania cywilnego z 17.11.1964 r. (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.) (wyciąg)

Artykuł 1. [Sprawy cywilne]

Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).

Pojęcie sprawy

Prawo obywatela do sądu; pojęcie sprawy

Pojęcie „sprawy” w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP ma charakter autonomiczny i obejmuje również sprawy, które nie są sprawami cywilnymi, sądowo-administracyjnymi lub karnymi; sprawy te rozpoznaje sąd powszechny w postępowaniu cywilnym.

(postanowienie SN z 19.12.2003 r., III CK 319/03, Legalis)

Pojęcie sprawy cywilnej powinno być więc rozumiane szeroko i w żadnym wypadku nie może być uzależnione od oceny zasadności roszczenia, ponieważ ocena taka wykracza poza problematykę procesową.

(postanowienie SN z 6.6.2014 r., I CSK 470/13, Legalis)

Ocena charakteru sprawy na podstawie art. 1 KPC zależy od przedmiotu procesu, tj. przedstawionego pod osąd roszczenia i przytoczonego przez powoda stanu faktycznego.

(wyrok SN z 11.4.2014 r., I CSK 306/13, Legalis)

Zobacz również:

– uchwała SN z 8.1.1992 r., III CZP 138/91, Legalis.

Materialne ujęcie sprawy cywilnej

Tryb dochodzenia roszczeń o zwrot kosztów świadczeń opieki zdrowotnej udzielonych poza granicami kraju

Sprawa o zwrot kosztów leczenia udzielonego za granicą, nie jest sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 KPC, lecz administracyjną, w związku z czym podlega załatwieniu w postępowaniu administracyjnym.

(postanowienie SN z 13.1.2017 r., III CSK 66/16, Legalis).

Zagadnienie dopuszczalności drogi sądowej

Przesłanki objęcia roszczenia zgłoszonego w pozwie ochroną prawną w ramach postępowania cywilnego

I. O tym, czy sprawa oddana pod osąd jest sprawą cywilną decyduje przedmiot procesu, czyli dochodzone przed sądem roszczenie i przytoczony przez powoda stan faktyczny, obejmujący zdarzenia, z których wynikają konsekwencje cywilnoprawne (sprawa cywilna w znaczeniu materialnym).

II. Do drogi sądowej należą także sprawy, które nie są sprawami z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego i prawa pracy, lecz są rozpoznawane na podstawie przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, jak sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, czy inne, określone w przepisach szczególnych (sprawy cywilne w znaczeniu formalnym).

(*postanowienie SN z 20.3.2019 r., V CSK 655/17, Legalis*)

Dopuszczalność drogi sądowej w sprawie o zwrot – w ramach bezpodstawnego wzbogacenia – kwot wypłaconych podatnikowi na podstawie decyzji uznanej za nieważną

I. Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie, w której Skarb Państwa, po stwierdzeniu nieważności decyzji organu kontroli skarbowej, ustalającej zobowiązanie podatkowe w niższej kwocie od uiszczonej przez podatnika, dochodzi – na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego o bezpodstawnym wzbogaceniu – zwrotu kwot wypłaconych podatnikowi na podstawie decyzji uznanej za nieważną.

II. Przez sprawę cywilną w ujęciu materialnym należy rozumieć taką sprawę, w której ochrona prawa sprowadza się do wywołania skutku w zakresie stosunku cywilnoprawnego *sensu largo*, a więc stosunku osobistego, rodzinnego lub majątkowego, którego podmioty – na wypadek sporu – występują jako równoprawni partnerzy. Jeżeli choćby jeden z nich uzyskuje pozycję organu działającego z mocy swej władzy zwierzchniej, to stosunek taki nie jest stosunkiem cywilnoprawnym, a sprawa, która wyrosła na tle tego stosunku, nie jest sprawą cywilną. Wyjątkowo jednak, jeżeli ustawodawca tak postanowi, rozpoznawanie takich spraw może być powierzone sądom w postępowaniu cywilnym i wówczas stają się one sprawami cywilnymi w znaczeniu formalnym.

(*postanowienie SN z 11.9.2014 r., III CZ 46/14, Legalis*)

Obowiązek wskazania sądu właściwego w przypadku niedopuszczalności drogi sądowej z powodu charakteru sprawy

Odrzucając pozew z powodu niedopuszczalności drogi sądowej, sąd nie może poprzestać na stwierdzeniu, że przedstawiona mu do rozpoznania sprawa nie jest sprawą cywilną, lecz powinien w uzasadnieniu swojego orzeczenia wskazać sąd, do którego właściwości rozpoznanie tej sprawy zostało ustawowo zastrzeżone.

(*wyrok SN z 24.9.2012 r., I PK 94/12, Legalis*)

Brak uprawnienia sądu powszechnego do interpretacji decyzji administracyjnej

Sąd powszechny nie jest władny do interpretacji decyzji administracyjnej nie tylko w jej aspekcie przedmiotowym, a tym bardziej podmiotowym. W postępowaniu cywilnym nie można zastępować ani weryfikować, ani też w jakikolwiek sposób uzupełniać zakresu oddziaływania decyzji administracyjnych, a w tym na osoby decyzją nieobjęte.

(*wyrok SA w Szczecinie z 22.12.2010 r., I ACa 408/10, Legalis*)

Brak kompetencji sądów cywilnych do kontroli rozstrzygnięć wydawanych przez organy podatkowe

Zobowiązanie podatkowe nie jest zobowiązaniem cywilnoprawnym, a sprawy dotyczące tych zobowiązań, z oczywistych względów, nie są „sprawami cywilnymi” w rozumieniu art. 1 KPC. W konse-

kwencji, sądy cywilne nie posiadają kompetencji do kontroli rozstrzygnięć wydawanych przez organy podatkowe ani też kompetencji do wiążącego orzekania w sprawach wymagających aktu tych organów. (wyrok SN z 3.12.2010 r., I CSK 163/10, *Legalis*)

Wpływ ustaleń sądu administracyjnego w sprawie administracyjnej na ustalenia sądu powszechnego

Stanowisko sądu administracyjnego wyrażone w uzasadnieniu wyroku nie wiąże w sprawie z zakresu ubezpieczeń społecznych należącej do właściwości sądu powszechnego (art. 1 i art. 2 § 1 KPC). (wyrok SN z 24.11.2010 r., I UK 167/10, *Legalis*)

Roszczenie refundacyjne podmiotów prowadzących apteki wynika z ustawy, ale ma charakter cywilnoprawny, ustawa może bowiem wprost kreować zobowiązanie będące podstawą prawną takiego roszczenia. Funkcjonuje ono między równorzędnymi podmiotami w sytuacji, w której nie został ustanowiony odrębny tryb rozstrzygania sporów wynikłych na tym tle (art. 2 KPC w zw. z art. 1 KC). (wyrok SN z 14.10.2009 r., V CSK 103/09, *Legalis*)

Sprawy niebędące ani sprawami cywilnymi w znaczeniu materialnym lub formalnym, ani sprawami „niecywilnymi”

Obowiązek przyjęcia sprawy przez sąd cywilny mimo braku normy prawa materialnego przydatnej do oceny żądania powoda

Konstytucyjna zasada rozpatrywania sprawy przez sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP) wymaga, aby – po wyeliminowaniu możliwości poddania sprawy pod osąd innego sądu niż sąd cywilny (art. 177 w zw. z art. 77 ust. 2 Konstytucji RP) – ten ostatni przyjął sprawę do rozpoznania i to bez względu na nieistnienie normy prawa cywilnego materialnego, w świetle której można by ocenić żądanie powoda. (postanowienie SN z 19.7.2006 r., I CSK 112/06, *Legalis*)

Por. uzasadnienie uchwały SN z 6.1.2005 r., III CZP 75/04, *Legalis*.

Zobacz również:

- postanowienie SN z 6.5.2003 r., V CK 435/02, *Legalis*;
- postanowienie SN z 2.4.2003 r., III CZP 11/03, *Legalis*;
- postanowienie SN z 9.10.2002 r., IV CKN 381/01, *Legalis*;
- postanowienie SN z 22.8.2000 r., IV CKN 1188/00, *Legalis*.

Artykuł 2. [Droga sądowa]

§ 1. Do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, o ile sprawy te nie należą do właściwości sądów szczególnych, oraz Sąd Najwyższy.

§ 1a. (uchylony)

§ 2. (uchylony)

§ 3. Nie są rozpoznawane w postępowaniu sądowym sprawy cywilne, jeżeli przepisy szczególne przekazują je do właściwości innych organów.

Przedmiot procesu cywilnego

O dopuszczalności (niedopuszczalności) drogi sądowej nie decyduje obiektywne istnienie (nieistnienie) roszczenia, podlegającego ochronie na drodze sądowej, lecz przesądzają twierdzenia powoda o istnieniu stosunku prawnego z zakresu objętego pojęciem sprawy cywilnej w rozumieniu art. 1 i art. 2 § 1 i 3 KPC.

We wstępnej fazie zaznajamiania się z twierdzeniami powoda podanymi w pozwie sąd nie bada prawa podmiotowego, o którego istnieniu twierdzi powód, a tym bardziej nie rozważa, czy zgłoszone

przez powoda roszczenie jest usprawiedliwione prawem materialnym. Przedmiotem procesu jest bowiem roszczenie procesowe, mające być odrębny od prawa materialnego. Kwestia dopuszczalności drogi sądowej powinna być zatem oceniana w granicach wyznaczonych przez roszczenie procesowe (hipotetyczne roszczenie materialne, o którego istnieniu twierdzi powód).

(*postanowienie SN z 22.8.2007 r., III CZP 76/07, Legalis*)

Niedopuszczalność drogi administracyjnej z uwagi na dopuszczenie drogi sądowej przez sąd powszechny

Skoro sąd powszechny w sprawie z powództwa o zapłatę kwoty obejmującej m.in. należność dochodzoną z tytułu nadpłaty w postępowaniu administracyjnym dopuścił drogę sądową i prawomocnie orzekł w sprawie, to droga administracyjna dla dochodzenia powyższych należności jest niedopuszczalna.

(*wyrok NSA z 1.8.2019 r., I OSK 2301/17, Legalis*)

Kryteria dopuszczalności drogi sądowej

Dopuszczalność drogi sądowej zależy od okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda jako podstawa roszczenia, nie jest natomiast uzależniona od wykazania istnienia tego roszczenia.

(*postanowienie SN z 4.12.2009 r., III CSK 75/09, Legalis*)

Dopuszczalność drogi sądowej w przypadku nieistnienia roszczenia w sensie abstrakcyjnym

Dopuszczalna jest droga sądowa w sprawie, w której zgłoszono roszczenie o charakterze cywilnoprawnym, nawet jeżeli roszczenie takie w sensie abstrakcyjnym nie istnieje.

(*postanowienie SN z 20.6.2012 r., I CSK 558/11, Legalis*)

Porównaj również poglądy uznawane za zdezaktualizowane:

- uchwała SN z 20.9.1996 r., III CZP 72/96, Legalis;
- uchwała SN z 20.4.1970 r., III CZP 4/70, Legalis.

Czas oceny dopuszczalności drogi sądowej

Drogę sądową należy uznać za dopuszczalną zawsze wtedy, gdy sformułowane przez powoda roszczenie opiera się na takich zdarzeniach prawnych, które mogą być źródłem stosunków cywilnoprawnych. O dopuszczalności drogi sądowej powinno więc już rozstrzygać samo istnienie hipotetycznego niejako roszczenia powoda. Może on więc wytoczyć powództwo, które w swej własnej ocenie uznaje za słuszne, natomiast zadaniem sądu będzie dopiero merytoryczna weryfikacja żądań powoda, ale dokonywana po przeprowadzeniu stosownego postępowania umożliwiającego osiągnięcie takiego celu.

(*postanowienie SN z 8.8.2000 r., III CKN 927/00, Legalis*)

Dopuszczalność drogi sądowej – przykłady

Od momentu wniesienia odwołania do sądu powszechnego sprawa wszczęta przez ubezpieczonego staje się sprawą cywilną i podlega rozpoznaniu według zasad właściwych dla tej kategorii spraw (art. 83 ust. 2 ustawy z 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, t.j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1778 ze zm. w zw. z art. 1 KPC).

(*wyrok SA w Lublinie z 11.10.2018 r., III AUa 131/18, Legalis*)

Stosunek członkostwa w kościele lub innym związku wyznaniowym ma niewątpliwie charakter cywilnoprawny, skoro kościół (inny związek wyznaniowy) ma osobowość prawną jako całość lub mają ją jego wyodrębnione jednostki, a prawo wewnętrzne kościoła (innego związku wyznaniowego) jest statutem osoby prawnej w rozumieniu art. 35 i 38 KC.

(*wyrok SN z 15.9.2017 r., III CSK 241/16, Legalis*)

Dopuszczalna jest droga sądowa do dochodzenia przez Skarb Państwa opłaty rocznej za użytkowanie wieczyste.

(*postanowienie SN z 24.6.2016 r., II CSK 624/15, Legalis*)

Jeżeli źródłem zobowiązań stron jest umowny stosunek prawny, to nawet jeśli środki finansowe przeznaczone na realizację tej umowy mają podstawę w przepisach Unii Europejskiej i pochodzą z funduszy publicznych, których możliwość wykorzystania poprzedza decyzja administracyjna, roszczenia o ich zwrot w razie wykorzystania niezgodnie z przeznaczeniem określonym umową podlegają rozpoznaniu przed sądem powszechnym. Zarzut strony pozwanej o niedopuszczalności drogi sądowej jest więc niezasadny.

(*wyrok SN z 7.10.2015 r., I CSK 878/14, Legalis*)

Droga sądowa w sprawie, w której Zakład Ubezpieczeń Społecznych domaga się na podstawie art. 527 KC ochrony należności z tytułu składki na ubezpieczenie społeczne, jest dopuszczalna.

(*uchwała SN(7) z 12.3.2003 r., III CZP 85/02, Legalis*)

Roszczenie członka stowarzyszenia o ochronę jego członkostwa przed niezgodnym z prawem lub statutem wykreśleniem ze stowarzyszenia podlega rozpoznaniu na drodze sądowej.

(*uchwała SN z 6.1.2005 r., III CZP 75/04, Legalis*)

Zobacz również:

– wyrok SN z 24.6.2009 r., I CSK 535/08, Legalis.

Powództwo o wydanie lokalu mieszkalnego przeciwko Skarbowi Państwa – jednostce organizacyjnej podległej Ministrowi Spraw Wewnętrznych, oparte na twierdzeniu o bezprawnym pozostawianiu tego lokalu w dyspozycji tej jednostki, podlega rozpoznaniu przez sąd powszechny.

(*wyrok SN z 15.5.2008 r., I CSK 526/07, Legalis*)

Niedopuszczalność drogi sądowej

I. Niedopuszczalność drogi sądowej, stanowiąca bezwzględną przesłankę procesową, zachodzi wtedy, gdy sprawa nie ma charakteru sprawy cywilnej ani w znaczeniu materialnym, ani formalnym, albo gdy ma wprawdzie charakter sprawy cywilnej w znaczeniu materialnym, ale na podstawie szczególnego przepisu została przekazana do właściwości innego organu jak sąd powszechny.

II. Rozważając dopuszczalność drogi sądowej sąd nie bada istnienia prawa podmiotowego, ani nie rozważa, czy zgłoszone przez powoda roszczenie jest usprawiedliwione prawem materialnym. Do wytoczenia procesu nie jest potrzebne obiektywne istnienie prawa, konieczne jest jedynie twierdzenie o jego istnieniu. Sąd powinien wyjaśnić czy prawo podmiotowe, o istnieniu którego twierdzi powód, odpowiada pojęciu „sprawa cywilna” w rozumieniu art. 1 i 2 KPC. Jeżeli, według twierdzeń powoda zawartych w pozwie, między nim a pozwanym istnieje stosunek cywilnoprawny, droga sądowa jest dopuszczalna i pozew nie może być odrzucony z powodu jej braku.

(*wyrok SN z 17.6.2016 r., IV CSK 655/15, Legalis*)

Niedopuszczalność drogi sądowej – przykłady

Niedopuszczalna jest droga sądowa o stwierdzenie nieważności uzgodnionego przez organizację związkową bez udziału pracodawcy postanowień regulaminu wyborów pracowników na kandydatów do rady nadzorczej spółki z o.o., którzy zostali następnie powołani do rady nadzorczej na podstawie uchwały zgromadzenia wspólników (art. 215 KSH), ani o unieważnienie dokonanego wyboru takich kandydatów, ani o nakazanie przeprowadzenia „ponownych” wyborów do rady nadzorczej spółki kapitałowej.

(*wyrok SN z 31.1.2017 r., I PK 311/15, Legalis*)

Droga sądowa w sprawie z powództwa o ustalenie (art. 189 KC) nieważności uchwały w przedmiocie wyboru Muzułmański Związek Religijny w RP jest niedopuszczalna.

Wyjątkowość dozwolonej ingerencji Państwa w funkcjonowanie struktur organizacyjnych związku wyznaniowego również w kontekście oceny ważności uchwał podejmowanych przez organy tego związku, nie pozwala na stosowanie w tej materii reguł rozszerzającej i analogicznej wykładni obowiązujących prawa (*exceptiones non sunt extentendae*).

(*postanowienie SA w Białymstoku z 28.4.2015 r., I ACz 452/15, Legalis*)

Niedopuszczalna jest droga sądowa dla zaspokojenia należności podatkowych Skarbu Państwa, stwierdzonych tytułem wykonawczym wystawionym przez wierzyciela domagającego się ich uwzględnienia w podziale sumy uzyskanej przez sądową egzekucję z nieruchomości (art. 1036 KPC).

(*uchwała SN z 14.12.2007 r., III CZP 114/07, Legalis*)

Niedopuszczalna jest droga sądowa w sprawie przeciwko osobie dysponującej tytułem prawnym do lokalu o nakazanie wymeldowania osób przebywających w tym lokalu. Realizacja obowiązku meldunkowego następuje w postępowaniu administracyjnym.

(*wyrok SN z 26.4.2007 r., II CSK 556/06, Legalis*)

Nie jest dopuszczalna droga sądowa dla dochodzenia przez komornika od wierzyciela nieuiszczonej opłaty egzekucyjnej za wykonanie zabezpieczenia.

(*uchwała SN z 22.10.2002 r., III CZP 65/02, Legalis*)

Związanie sądu w postępowaniu cywilnym ostateczną decyzją administracyjną

W postępowaniu cywilnym sąd jest związany ostateczną decyzją administracyjną wydaną przez uprawniony organ w powierzonym mu ustawą przedmiocie do czasu jej uchylenia lub stwierdzenia nieważności w postępowaniu administracyjnym.

(*wyrok SN z 11.2.2010 r., I CSK 312/09, Legalis*)

Naruszenie art. 2 KPC

Naruszenie art. 2 KPC, który dotyczy drogi sądowej zachodzi tylko wtedy, gdy sąd rozpozna sprawę, która nie należy do drogi sądowej, bądź bezzasadnie uzna, że określona sprawa cywilna została wyłączona z drogi sądowej.

(*wyrok SN z 29.1.2003 r., I CKN 1429/00, Legalis*)

Jeżeli orzeczenie sądu zagranicznego dotyczy sprawy, która według prawa polskiego nie jest sprawą cywilną i w związku z tym nie należy do drogi sądowej, to wniosek o uznanie takiego orzeczenia przez Sąd Polski podlega oddaleniu (z braku przesłanki przewidzianej w art. 1145 § 1 KPC), a nie odrzuceniu (z powodu niedopuszczalności drogi sądowej).

(*postanowienie SN z 31.8.1983 r., IV CZ 105/83, Legalis*)

Zobacz również:

- postanowienie SN z 10.3.1999 r., II CKN 340/98, Legalis;
- postanowienie SN z 22.1.1998 r., III CKN 5/98, Legalis;
- wyrok SN z 17.12.1997 r., I CKN 370/97, Legalis;
- postanowienie SN z 10.9.1980 r., I CZ 108/80, Legalis;
- postanowienie SN z 6.9.1979 r., I CZ 95/79, Legalis;
- wyrok SN z 4.11.1971 r., I PR 344/71, Legalis.

Artykuł 3. [Zasada prawdy]

Strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody.

Działanie niezgodne z dobrymi obyczajami w kontekście nadużywania praw procesowych

Zasada rzetelnego postępowania obowiązuje także strony. Obowiązuje je nakaz rzetelnego postępowania wymieniony w art. 3 KPC (zgodnie z dobrymi obyczajami, co obejmuje także nienadużywanie praw procesowych). Jeżeli strona się z tego nakazu nie wywiąże, powinna liczyć się z niekorzystnym skutkiem procesowym. Działanie niezgodne z dobrymi obyczajami może polegać na tym, że czynności, które są przewidziane przez ustawę i formalnie dopuszczalne, w okolicznościach sprawy są wykorzystywane niezgodnie z funkcją przepisu, w sposób nieodpowiadający rzeczywistemu celowi przyznanego uprawnienia i naruszający prawo drugiej strony do uzyskania efektywnej ochrony prawnej.

(wyrok SA w Gdańsku z 25.7.2019 r., V ACa 141/19, *Legalis*)

Zawezwanie do próby ugodowej wyłącznie w celu uzyskania przerwy biegu przedawnienia a sprzeczność z dobrymi obyczajami

Nieodpowiednie wykorzystywanie uprawnienia procesowego do wystąpienia z wnioskiem o zawezwanie do próby ugodowej, polegające na złożeniu tego wniosku do sądu wyłącznie w celu uzyskania przerwy biegu przedawnienia, a nie – co najmniej także – w celu realizacji roszczenia w drodze ugody, należy rozważać jako czynność procesową sprzeczną z dobrymi obyczajami (art. 3 KPC), a konkretnie podtyp takiej czynności, tj. czynność procesową, której dokonanie stanowi nadużycie uprawnienia do jej dokonania. Sprzecznie z dobrymi obyczajami – w znaczeniu procesowym – działa i jednocześnie nadużywa uprawnienia procesowego wierzyciel, który występuje z wnioskiem o zawezwanie do próby ugodowej nie w celu realizacji swojego roszczenia w drodze zawarcia ugody, lecz chcąc wyłącznie wydłużyć okres jego zaskarżalności przez doprowadzenie do przerwy biegu przedawnienia. Sprzeczność wniosku o zawezwanie do próby ugodowej z dobrymi obyczajami (art. 3 KPC), która ma miejsce w razie, gdy wierzyciel nadużywa uprawnienia do wystąpienia z nim do sądu, dyskwalifikuje tę czynność oraz musi skutkować tym, że niedopuszczalne jest prowadzenie na jego podstawie postępowania pojednawczego.

(wyrok SN z 27.7.2018 r., V CSK 384/17, *Legalis*)

Pozbawienie się możliwości udowodnienia dochodzonych roszczeń wskutek własnych zachowań

Strona, która wskutek własnych zachowań pozbawiła się możliwości udowodnienia dochodzonych roszczeń, nie może racjonalnie utrzymywać, że została pozbawiona prawa do sprawiedliwego i rzetelnego procesu.

(wyrok SN z 28.10.2009 r., II UK 84/09, *Legalis*)

Zasada kontradiktoryjności a dopuszczenie przez sąd dowodu niezawnioskowanego przez strony

W art. 232 KPC zawarte są dwie normy prawa procesowego: w zdaniu pierwszym norma adresowana wyłącznie do stron, nakładająca na nie obowiązek wskazywania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne, i normy tej niewątpliwie nie może naruszyć sąd oraz norma zawarta w zdaniu drugim, adresowana do sądu, stwierdzająca, że sąd może dopuścić dowód niewskazany przez stronę. Tę drugą normę sąd może naruszyć zarówno przez bezpodstawne dopuszczenie z urzędu dowodu niewskazanego przez strony i w ten sposób może też naruszyć zasadę kontradiktoryjności zawartą w art. 3 KPC, jak i przez to, że mimo istniejących szczególnych okoliczności, nie dopuścił z urzędu dowodu niezgłoszonego przez strony.

(wyrok SN z 2.7.2015 r., V CSK 624/14, *Legalis*)

Rozkład ciężaru dowodów w procesie cywilnym

Ciężar dowodu spoczywa na stronach postępowania cywilnego. To one, a nie sąd są wyłącznym dysponentem toczącego się postępowania i one wreszcie ponoszą odpowiedzialność za jego wynik. Na

powyższe wskazuje przepis art. 3 KPC, który wskazuje, że to na stronach ciąży obowiązek dawania wyjaśnień co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i przedstawiania dowodów na ich poparcie; a ponadto przepis art. 232 KPC, zgodnie z którym strony obowiązane są wskazywać dowody dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Nie jest rzeczą sądu wyszukiwanie dowodów w celu uzupełnienia lub wyjaśnienia twierdzeń stron, a dopuszczenie dowodu z urzędu jest dobrowolne i nie może naruszać zasady bezstronności. Ewentualne ujemne skutki nieprzedstawienia dowodu lub też zaofiarowania dowodów niepozwalających poczynić kategorycznych ustaleń lub budzących istotne wątpliwości obciążają stronę. Stąd też to na wnioskodawcy spoczywała powinność przedstawienia takich dowodów, które w niebudzący wątpliwości sposób, potwierdziłyby zasadność jego stanowiska.

(wyroki SA w Gdańsku z 26.10.2016 r., III AUa 961/16, *Legalis*)

Adresatem normy zawartej w art. 3 KPC nie jest sąd, lecz strony. Strony nie mogą zatem skutecznie podnieść zarzutu naruszenia przez sąd tego przepisu.

(wyroki SN z 23.6.2017 r., I CSK 272/16, *Legalis*)

Działanie sądu z urzędu

Sąd podejmuje z urzędu inicjatywę dowodową jedynie w sytuacjach szczególnych – np. gdy strony zmierzają do obejścia prawa, w wypadku procesów fikcyjnych oraz w razie rażącej nieporadności strony działającej bez profesjonalnego pełnomocnika, która nie jest w stanie przedstawić środków dowodowych w celu uzasadnienia swoich twierdzeń. Dodać należy, że ten ostatni przypadek zachodzi tylko wtedy, gdy strona, mimo niezbędnych pouczeń uzyskanych na podstawie art. 5 KPC, nie jest w stanie przedstawić środków dowodowych w celu uzasadnienia swoich twierdzeń. Działanie sądu z urzędu jest też dopuszczalne w celu uzupełnienia lub powtórzenia dowodów i pogłębienia dokonanych ustaleń i oceny materiału dowodowego. Przeprowadzenie przez sąd dowodu z urzędu, nawet z przekroczeniem dyspozycji art. 232 zd. 2 KPC, nie daje jednak podstaw do zakwestionowania tych dowodów i uznania ich za nieistniejące lub niebyłe.

(postanowienie SN z 29.5.2019 r., II CZ 39/19, *Legalis*)

Zobacz odmiennie:

Dopuszczenie przez sąd dowodu z urzędu nie może być uznane za działanie naruszające zasady bezstronności sądu i równości stron.

(wyroki SN z 13.2.2004 r., IV CK 24/03, *Legalis*)

Zobacz również:

– postanowienie SN z 4.11.1999 r., II CKN 563/98, *Legalis*.

Artykuł 4¹. [Zakaz nadużycia prawa procesowego]

Z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania stronom i uczestnikom postępowania nie wolno czynić użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono (nadużycie prawa procesowego).

Powołanie się na okoliczności sprzeczne z oświadczeniami lub czynnościami przedprocesowymi jako nadużycie prawa

Na dobre obyczaje bez wątpienia składa się m.in. uznawana przez doktrynę prawa za obowiązującą zasada *venire contra factum proprium nemini licet*. Naruszenie tej zasady stanowi zaś nadużycie przez stronę praw procesowych.

(wyroki SO w Szczecinie z 27.4.2017 r., VIII GC 72/16, *Legalis*)

Artykuł 5. [Pouczanie stron]

§ 1. W razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania niezastępowanym przez adwokata, radcę prawnego, rzecznika patentowego lub Prokuratorę Generalną Rzeczypospolitej Polskiej niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych.

§ 2. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, wzory pouczeń, których udzielania na piśmie wymaga kodeks, mając na względzie konieczność zapewnienia komunikatywności przekazu.

§ 3. Wzory pouczeń, o których mowa w § 2, wraz z ich tłumaczeniami na języki obce najczęściej wykorzystywane w obrocie z zagranicą Minister Sprawiedliwości udostępnia na stronie internetowej urzędu go obsługującego.

Zakres obowiązku sądu pouczenia strony działającej bez zawodowego pełnomocnika

Z art. 5 i art. 212 § 2 KPC nie wynika powinność sądu o charakterze ogólnego obowiązku udzielania w każdym wypadku pouczeń osobom stającym przed sądem, tylko dlatego, że występują bez profesjonalnego pełnomocnika. Udzielenie pouczenia zależy od oceny i uznania sądu uwiarygodnionego konkretną sytuacją procesową i staje się powinnością sądu tylko w sytuacjach zupełnie wyjątkowych, kiedy zachodzi potrzeba zapobieżenia nierówności podmiotów toczącego się postępowania, a więc wówczas, gdy strona z uwagi na swoją nieporadność i stopień skomplikowania sprawy nie jest w stanie zrozumieć istoty prowadzonego postępowania i podjąć w związku z tym stosowne czynności procesowe.

(postanowienie SN z 24.1.2019 r., I UK 5/18, *Legalis*)

Przewidziane w art. 162 KPC konsekwencje niezgłoszenia zastrzeżenia nie mają zastosowania w sytuacji, gdy strona nie była reprezentowana w sprawie przez zawodowego pełnomocnika: adwokata lub radcę prawnego i ani ona, ani jej niezawodowy pełnomocnik nie zostali pouczeni przez sąd na podstawie art. 5 KPC o treści art. 162 KPC.

(wyrok SN z 1.12.2010 r., I CSK 181/10, *Legalis*)

Pouczenie strony przez sąd o prawie do wystąpienia o pełnomocnika z urzędu

I. Odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu nie jest pozbawieniem możliwości obrony i nie powoduje nieważności postępowania w rozumieniu art. 379 pkt 5 KPC, jak również nie narusza art. 6 Konwencji z 4.11.1950 r. o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności – Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

II. Naruszenie art. 5 KPC przez niepouczenie osoby głęboko chorej psychicznie o konieczności ustanowienia pełnomocnika w procesie nie powoduje nieważności postępowania.

(postanowienie SN z 22.1.2019 r., II UK 606/17, *Legalis*)

Obowiązek zastępowania inicjatywy dowodowej stron

Udzielanie przez sąd stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata lub radcy prawnego potrzebnych wskazówek, co do czynności procesowych oraz pouczanie ich o skutkach prawnych tych czynności i skutkach zaniedbań (art. 5 KPC), nie może być rozumiane jako obowiązek zastępowania inicjatywy dowodowej stron (art. 6 KC i art. 232 KPC).

(wyrok SN z 11.10.2000 r., II UKN 33/00, *Legalis*)

Skutki zaniechania pouczenia strony o czynności procesowej

Brak pouczenia nie powoduje nieważności postępowania, lecz rozważany jest w aspekcie naruszenia przepisu postępowania (art. 5 KPC), mającego wpływ na wynik sprawy (art. 398³ § 1 pkt 2 KPC). Odnosi się to również do ubezpieczonych odwołujących się od decyzji organu rentowego.

(postanowienie SN z 21.3.2018 r., II UK 231/17, *Legalis*)

Ocena, czy wystąpiła powinność, o której mowa w art. 5 KPC, należy do sądu. To sąd, kierując się swoją wiedzą i doświadczeniem ocenia, czy wystąpiły przesłanki uzasadniające pouczenie strony. Brak pouczenia, m.in. o możliwości złożenia wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, może stanowić uchybienie procesowe mające wpływ na wynik sprawy. Wpływ ten należy jednak wykazać.

(wyrok SN z 28.10.2003 r., I CK 185/02, *Legalis*)

Zobacz również:

- postanowienie SN z 15.12.2011 r., II UZ 43/11, *Legalis*;
- postanowienie SN z 15.9.2011 r., II CZ 53/11, *Legalis*;
- postanowienie SN z 27.9.2005 r., I UK 96/05, *Legalis*.

Artykuł 6. [Postulat szybkości postępowania]

§ 1. Sąd powinien przeciwdziałać przewlekaniu postępowania i dążyć do tego, aby rozstrzygnięcie nastąpiło na pierwszym posiedzeniu, jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy.

§ 2. Strony i uczestnicy postępowania obowiązani są przytaczać wszystkie fakty i dowody bez zwłoki, aby postępowanie mogło być przeprowadzone sprawnie i szybko.

Szybkość postępowania a prawo do obrony

Wzgląd na szybkość postępowania – składną stanowiącą podstawową wartość, która powinna być konsekwentnie realizowana w każdym procesie – nie może przesłaniać prawa strony do obrony i prowadzić do pozbawienia lub ograniczenia tego prawa.

(wyrok SN z 16.7.2009 r., I CSK 30/09, *Legalis*)

Kryteria oceny, czy strona powołała twierdzenia lub dowód we właściwym czasie

Ocena, czy strona powołała twierdzenia lub dowód we właściwym czasie, czy też uczyniła to zbyt późno powinna być uwarunkowana tym, czy strona mogła i z uwagi na naturalny bieg procesu powinna była powołać twierdzenie lub dowód wcześniej.

(wyrok SA w Warszawie z 15.3.2019 r., V ACa 157/18, *Legalis*)

Zasada kontryktoryjności

Obowiązek wskazania dowodów, potrzebnych do rozstrzygnięcia sprawy, obciąża strony. Sąd jest wyposażony w uprawnienie (a nie obowiązek) dopuszczenia dalszych jeszcze, niewskazanych przez żadną ze stron, dowodów, ale kieruje się w tym własną oceną, czy zebrany w sprawie materiał jest dostateczny do jej rozstrzygnięcia. Możliwość dopuszczenia przez sąd dowodu niewskazanego przez strony nie oznacza, że sąd obowiązany jest zastąpić własnym działaniem beczynność strony.

(wyrok SN z 5.2.2002 r., I PKN 846/00, *Legalis*)

Szybkość rozpoznawania spraw (art. 6 KPC) nie może odbywać się kosztem niewyjaśnienia istotnych dla ich rozstrzygnięcia okoliczności (art. 3 § 2 KPC).

(wyrok SN z 22.9.1994 r., III CRN 30/94, *Legalis*)

Artykuł 7. [Udział prokuratora]

Prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie.

Uprawnienia prokuratora w postępowaniu cywilnym

Stosownie do art. 7 KPC prokurator może żądać wszczęcia postępowania w każdej sprawie, jak również wziąć udział w każdym toczącym się już postępowaniu, jeżeli według jego oceny wymaga tego ochrona praworządności, praw obywateli lub interesu społecznego. W sprawach niemajątkowych z zakresu prawa rodzinnego prokurator może wytaczać powództwa tylko w wypadkach wskazanych w ustawie. Z unormowania tego wynika, że prokurator może wytoczyć powództwo w każdej sprawie cywilnej, chyba że przepis ustawowy uprawnienie to ogranicza; prokurator działa w interesie publicznym w celu ochrony praworządności. Kompetencje prokuratora do wytoczenia powództwa lub udziału w sprawie cywilnej są szerokie i autonomiczne, a przesłanki tego działania nie podlegają na gruncie art. 7 KPC kontroli ani ocenie sądu z zastrzeżeniem odrębnych unormowań zawartych w art. 22, 61¹⁶, 86 i 127 KRO.

(wyrok SN z 6.12.2019 r., V CSK 471/18, *Legalis*)

Interes prawny prokuratora do zgłoszenia żądania ustalenia nieważności umowy

W sprawie o ustalenie nieważności umowy warunkiem zgłoszenia takiego żądania jest wykazanie przez powoda, również gdy jest nim prokurator, interesu prawnego w rozumieniu art. 189 KPC, który nie może być w tym wypadku utożsamiany z interesem społecznym, o jakim jest mowa w art. 7 i 57 KPC. Legitymacja z art. 7 i 57 KPC polega na tym, że akcja prokuratora ma na celu obronę interesu publicznego, nie jest to jednak równoznaczne z interesem prawnym w rozumieniu art. 189 KPC.

(wyrok SN z 3.2.1999 r., III CKN 167/98, *Legalis*)

Udział prokuratora w postępowaniu o uchylenie uchwały spółki

W sprawie o stwierdzenie nieważności lub o uchylenie uchwały zgromadzenia spółki kapitałowej, wytoczonej samodzielnie, prokurator pozywa samą spółkę, analogicznie do rozwiązania przyjętego w art. 249 § 1, art. 252 § 1, art. 422 § 1 i art. 425 § 1 KSH.

(wyrok SN z 23.2.2017 r., V CSK 248/16, *Legalis*)

Artykuł 9. [Zasada jawności]

§ 1. Rozpoznawanie spraw odbywa się jawnie, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo przeglądać akta sprawy i otrzymywać odpisy, kopie lub wyciągi z tych akt. Treść protokołów i pism może być także udostępniana w postaci elektronicznej za pośrednictwem systemu teleinformatycznego obsługującego postępowanie sądowe (system teleinformatyczny) albo innego systemu teleinformatycznego służącego udostępnianiu tych protokołów lub pism.

§ 2. Strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy zapisu dźwięku albo obrazu i dźwięku, chyba że protokół został sporządzony wyłącznie pisemnie. Przewodniczący wydaje z akt sprawy zapis dźwięku, jeżeli wydaniu zapisu obrazu i dźwięku sprzeciwia się ważny interes publiczny lub prywatny.

§ 3. Jeżeli posiedzenie odbyło się przy drzwiach zamkniętych strony i uczestnicy postępowania mają prawo do otrzymania z akt sprawy jedynie zapisu dźwięku.

Ogłoszenie wyroku jako moment otwarcia terminu do złożenia wniosku o uzasadnienie

Wniosek złożony przez stronę przed terminem rozprawy apelacyjnej o doręczenie odpisu wyroku winien zostać potraktowany przez sąd jako wniosek o odpis w rozumieniu art. 9 § 1 KPC, gdyż zgodnie z art. 387 § 3 KPC złożenie wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem możliwe jest wyłącznie w terminie tygodniowym liczonym dopiero od chwili ogłoszenia sentencji orzeczenia. Orzeczenie z uzasadnieniem doręcza się wszak tylko tej stronie, która zażądała doręczenia w terminie tygodniowym od ogłoszenia sentencji. Decydujące znaczenie ma przy tym nie dzień (kalendarzowy, liczony od godziny

00:00 do godziny 24:00), w którym dokonano ogłoszenia orzeczenia, ale bezpośrednio chwila ogłoszenia sentencji orzeczenia.

(*postanowienie SN z 26.11.2012 r., III UZ 28/12, Legalis*)

Prawo otrzymania w każdym czasie odpisu wyroku i sporządzonego uzasadnienia a prawo do wniesienia apelacji i kasacji

Na podstawie art. 9 KPC strona ma prawo otrzymać w każdym czasie odpis wyroku i sporządzonego uzasadnienia, niezależnie od uprawnienia otrzymania wyroku z uzasadnieniem sporządzonym na jej żądanie zgłoszone w terminie określonym w art. 328 § 1 lub art. 387 § 3 KPC. Doręczenie odpisu wyroku z uzasadnieniem na podstawie art. 9 KPC nie otwiera drogi do wniesienia apelacji lub kasacji.

(*postanowienie SN z 12.9.2001 r., I PZ 59/01, Legalis*)

Artykuł 10. [Uгода sądowa]

W sprawach, w których zawarcie ugody jest dopuszczalne, sąd dąży w każdym stanie postępowania do ich ugodowego załatwienia, w szczególności przez nakłanianie stron do mediacji.

Brak obowiązku przeprowadzania postępowania ugodowego

Sąd nie ma bezwzględnego obowiązku przeprowadzania postępowania ugodowego pomiędzy stronami, a tylko taką powinność w pewnych sytuacjach. Przy czym, jeżeli oceni, że prowadzenie takiego postępowania nie rokuje w najmniejszym stopniu powodzenia (tak jak w sprawie, gdzie powód nie wyrażał gotowości do zawarcia ugody, a pozwany pomimo chęci nie przedstawił warunków i następnie nie przybył na rozprawę), nie musi dążyć do ich ugodowego załatwienia, bowiem to tylko wywołałoby przewleczenie postępowania i narażenie się na zarzut nieuzasadnionej zwłoki.

(*wyrok SA w Warszawie z 18.10.2013 r., I ACa 780/13, Legalis*)

Strony ugody

Uгода w toku procesu może być zawarta tylko między stronami. Oświadczenie woli osoby trzeciej nie stanowi podstawy umorzenia postępowania.

(*postanowienie SN z 28.1.2005 r., II CK 341/04, Legalis*)

Wyłączenie nowego stosunku prawnego

O ugodzie można mówić jedynie w sytuacji, gdy reguluje ona prawa i obowiązki stron (w celu usunięcia wątpliwości lub sporu) – przy czynieniu wzajemnych ustępstw – w ramach istniejącego już stosunku prawnego. Uгода nie tworzy między stronami nowego stosunku prawnego.

(*wyrok SN z 4.2.2004 r., I CK 178/03, Legalis*)

Mieszany charakter ugody sądowej

Uгода sądowa jest czynnością o mieszanym charakterze, a jej materialnoprawne skutki wyrażają się załatwieniem spornej między stronami sprawy, likwidując w ten sposób spór między nimi i regulując ich stosunek prawny.

(*wyrok SN z 31.3.2000 r., II CKN 753/98, Legalis*)

Uгода sądowa w zakresie jej skutków materialnoprawnych podlega przepisom o skuteczności oświadczenia woli i o wadach tych oświadczeń (art. 82–88 w zw. z art. 918 KC). Dlatego uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia, w następstwie którego nastąpiło umorzenie postępowania, jest dopuszczalne tylko w razie zaistnienia uzasadnionych przyczyn (np. w razie błędu, przymusu, podstępny).

(*postanowienie SN z 19.5.1998 r., II CKN 773/97, Legalis*)

Ocena dopuszczalności zawarcia ugody

Dopuszczalne jest zawarcie ugody sądowej, na mocy której strony przekształcają rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia na rozwiązanie umowy o pracę w drodze porozumienia także bez zmiany

daty rozwiązania umowy, jeżeli oświadczenie zakładu pracy o wcześniejszym rozwiązaniu tej umowy zostało skutecznie odwołane, a zawarcie ugody nie jest sprzeczne z prawem, zasadami współżycia społecznego i słusznym interesem stron.

(uchwała SN z 17.10.1986 r., III PZP 60/86, *Legalis*)

Artykuł 11. [Moc wyroków karnych]

Ustalenia wydanego w postępowaniu karnym prawomocnego wyroku skazującego co do popełnienia przestępstwa wiążą sąd w postępowaniu cywilnym. Jednak osoba, która nie była oskarżona, może powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające lub ograniczające jej odpowiedzialność cywilną.

Charakter związania sądu wyrokiem karnym

Moc wiążąca wyroku karnego w postępowaniu cywilnym

Warunkowe umorzenie postępowania nie jest zaś formą skazania. Oznacza to, że sąd cywilny nie jest związany ustaleniami wyroku umarzającego wydanego w postępowaniu karnym i jest uprawniony do czynienia własnych ustaleń co do zdarzenia objętego wyrokiem karnym i do jego własnej oceny.

(wyrok SA w Krakowie z 26.6.2018 r., I ACa 1565/17, *Legalis*)

Jak wynika z treści art. 11 KPC, sąd w postępowaniu cywilnym związany jest wyłącznie ustaleniami wyroku karnego skazującego. Nie jest związany wyrokiem uniewinniającym ani – tym bardziej – prokuratorskim postanowieniem o umorzeniu postępowania.

(wyrok SA w Krakowie z 19.11.2015 r., I ACa 1165/15, *Legalis*)

Badanie czy w sprawie cywilnej ma zastosowanie art. 11 KPC obejmuje ocenę, czy występują łącznie wszystkie wskazane w tym przepisie elementy, jak też, czy popełnienie przestępstwa wpływa na dochodzone roszczenie.

(wyrok SN z 13.12.2012 r., V CSK 25/12, *Legalis*)

Odpowiedzialność cywilna a prawomocny wyrok karny

Osoba, która nie była oskarżoną, może na podstawie art. 11 zd. 2 KPC powoływać się w postępowaniu cywilnym na wszelkie okoliczności wyłączające albo ograniczające jej odpowiedzialność cywilną, z wyjątkiem tych, które stanowią przedmiot ustaleń co do popełnienia przestępstwa, zawartych w wydanym postępowaniu karnym prawomocnym wyroku skazującym.

(wyrok SN z 29.6.2012 r., I CSK 545/11, *Legalis*)

W przypadkach nieobjętych art. 11 KPC sąd cywilny władny jest sam ustalić, gdy powstaje kwestia prawnej kwalifikacji zachowania jako zdarzenia istotnego dla określenia biegu przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody, czy czyn niedozwolony stanowiący źródło szkody, jest przestępstwem. Musi jednak tego dokonać, zgodnie z regułami prawa karnego materialnego i procesowego, co oznacza konieczność ustalenia przedmiotowych i podmiotowych znamion przestępstwa.

(wyrok SN z 13.9.2017 r., IV CSK 621/16, *Legalis*)

Zawiązanie sądu cywilnego ustaleniami faktycznymi dokonanymi w postępowaniu karnym

Istota związania, w myśl art. 11 KPC, polega na wyłączeniu dokonywania w postępowaniu cywilnym ustaleń faktycznych innych niż te, których dokonał sąd w sentencji wyroku skazującego; nie wiążą ustalenia zawarte w uzasadnieniu wyroku skazującego.

(wyrok SN z 2.2.2012 r., II CSK 330/11, *Legalis*)